

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ ФУТБОЛУ НА ЗАНЯТТЯХ
З УЧНЯМИ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ»

Виконав: студент 2 курсу, групи ФК1-М20
спеціальності 014 Середня освіта
(Фізична культура)
Іванський Олексій Леонідович
Керівник: Зубаль М.В., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент
Рецензент: Стасюк І.І., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У ЗМІЦНЕННІ ЗДОРОВ'Я УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	11
1.1. Потреба дитини у руховій активності.....	14
1.2. Рухова активність – основа здорового способу життя учнів.....	19
1.3. Мотиви, потреби, та інтереси учнів до занять фізичними вправами.....	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	26
2.1. Методи дослідження.....	26
2.2. Організація дослідження.....	27
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ФУТБОЛУ В 10-11-ТИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ.....	28
РОЗДІЛ 4. ПЛАНУВАННЯ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ФУТБОЛУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ...37	37
4.1. Стан впровадження третіх уроків фізичної культури з елементами футболу в загальноосвітніх школах Хмельницької області.....	37
4.2. Стан організації шкільних футбольних клубів.....	38
4.3. Планування та методика проведення занять з футболу в загальноосвітніх школах Хмельницької області.....	38
4.4. Педагогічний експеримент.....	39
4.5. Проведення занять за експериментальним планом.....	40
4.5.1. Загальна фізична підготовленість.....	42
4.5.2. Спеціальна фізична підготовленість.....	44
4.6. Аналіз техніко-тактичної підготовленості.....	49
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Законом України "Про фізичну культуру і спорт", прийнятим у грудні 1993 року, визначається цінність фізичної культури і спорту для здоров'я, фізичного і духовного розвитку населення, утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві. Для впровадження даного закону Кабінетом Міністрів України 1 вересня 1998 р. була прийнята Державна програма розвитку фізичної культури і спорту – „Фізична культура – здоров'я нації”. Одним із напрямків здійснення даної програми було прийняття Цільових комплексних програм розвитку футболу.

Понад п'ятнадцять років тому в життя школярів і вчителів увійшло новітнє для вітчизняної освіти поняття – урок футболу. Як, мабуть, і кожна прогресивна справа, ця новація викликала в досталь суперечок між її прибічниками і опонентами. Але факт: переступивши шкільний поріг, урок футболу відразу потоваришував із хлопцями та дівчатами і швидко став серед них своїм [10, с. 34-38].

Впровадження третього уроку фізичного виховання в школах України було передбачено Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров'я нації”, затвердженої указом Президента України. Одним із напрямків здійснення даної програми було прийняття Цільової комплексної програми розвитку футболу. Наймасштабнішим досягненням в реалізації Цільової комплексної програми розвитку футболу на 1997-2005 рр. є активізація роботи щодо розвитку дитячо-юнацького футболу в Україні [56, с. 22-24].

24 березня 2001 року Міносвіти і Федерація футболу України підписали угоду, згідно з якою міністр освіти і науки України Василь Кремень погодився на пропозицію щодо, скажімо так, особливого ставлення до футболу. Чому саме до футболу, а не до, приміром, легкої атлетики? По-перше, що б не казали, а футбол – це найпопулярніший у світі вид спорту, до того ж він «урядовий» – політики, перші особи держави найчастіше

звертають увагу саме на нього. Чому так відбувається, важко сказати, але так уже повелося у світі. По-друге, ця гра цікава і доступна практично для всіх, її люблять, бо в ній є поняття «гол», тобто вона дає змогу досягати мети [45, с. 44-46].

Фундаментальним починанням в цьому напрямку і гарантією її масовості стала ініціатива України з впровадження уроку футболу в школах. Ця ініціатива була підтримана найвищими футбольними інституціями, до яких входить наша країна, – Міжнародною і Європейською федераціями футболу – ФІФА та УЄФА.

І все ж далеко не всі сприйняли цю ідею «на ура». Дехто не згоден з тим, що впроваджується в школу саме футбол, а не інші види спорту. І якщо хтось із наших політиків вирішить зробити собі імідж, скажімо, на легкій атлетиці чи іншому виді, це можна буде лише привітати [10, с. 25-28].

Важливо інше: було запропоновано включити у шкільну програму не окремий урок футболу, а додатковий третій урок фізкультури з елементами футболу. Крім того, жодному загальноосвітньому навчальному закладу урок футболу ні силовими методами, ні нормативними документами ніхто не нав'язував. Третя година фізичного виховання чітко передбачена навчальними планами згідно зі стандартами, затвердженими у початковій і середній школах [14, с. 78-79].

А для поглибленого вивчення предмету пропонується більше часу приділяти футболу. Проте вирішувати, який саме урок проводити, – цілковите право директора школи, методиста, самого вчителя.

У багатьох школах країни ініціативу активно підтримали, і нині майже увесь час, відведений на третє заняття з фізичного виховання, приділяється футбольним вправам. Дітям подобається змагатися, рухатися, грати в футбол. Під час гри у них виховується почуття колективізму, вони отримують можливість реалізувати себе. Адже партнерами в одній команді можуть бути діти з різними фізичними здібностями. А коли є інтерес у дітей, то й вчителі виявляють творчу ініціативу, ростуть як професіонали.

Та найголовніше, що футбол не дає дітям іти на “вулицю”, пробуджує у них інтерес до занять спортом, до ведення здорового способу життя. Крім того, вирішуються також питання методичного забезпечення шкільного футболу, перепідготовки вчителів фізкультури з методики викладання футболу в школі, проведення щорічних всеукраїнських заходів з розвитку шкільного футболу. – форуму „Футбольні канікули”, шкільного свята „Здрастуй, урок футболу!”, конкурсу на кращий інноваційний урок фізичної культури та урок футболу.

Об’єктом особливої уваги Федерації футболу України стали важливі проекти в цьому напрямку. Серед них – програма „Наше майбутнє” щодо встановлення в кожному регіоні України сучасних „футбольних містечок” зі штучним покриттям.

Федерація презентувала зразок нових футбольних м’ячів та уклала контракт із фірмою „2К Інтернешнл” щодо встановлення лінії з виробництва 200 тисяч м’ячів для передачі у нинішньому році всім школам України (офіційний сайт ФФУ - <http://www.ffu.org.ua/>).

До речі, протягом 2017-2019 років Федерація футболу України вже передала загальноосвітнім навчальним закладам 300 тисяч м’ячів. ФФУ підготувала та розповсюдила зошит із фізичної культури, підготовлений для школярів і вчителів фізкультури відомими фахівцями Ігорем Козетовим та Костянтином Віхровим. Окремо розглядається проект змісту навчального матеріалу з футболу для нової шкільної навчальної програми з фізичної культури, що готується в Міністерстві освіти і науки України згідно із затвердженими державними стандартами освіти. Мабуть, це і є найпереконливішою відповіддю всім опонентам.

Тепер, коли футбол став цілком «легальним», з’явилася величезна кількість бажаючих виступати збірними командами класів на різноманітних змаганнях. Серед шкільних класів організовуються різні масові змагання: всеукраїнський турнір «Шкіряний м’яч», цікаві турніри серед дівочих команд тощо. Наприклад, минулого літа в «Артеку» Міносвіти за підтримки Фонду

сприяння фізичній культурі і спорту, очолюваного Валентиною Шевченко, провело всеукраїнські фінальні змагання з міні-футболу серед дівчат.

В Україні створено систему безперервної футбольної освіти за таким взірцем: шкільний урок з футболу – змагання “Шкіряний м’яч” – Дитячо-юнацька футбольна ліга. Саме в цьому і полягають основи перспектив і потенціалу суспільно значущого змісту програми розвитку футболу та її подальшого вдосконалення і впровадження в життя [23, с. 56-57].

Проте в системі фізичного виховання в Україні на даний час існує низка складних проблем, які неодмінно треба вирішувати, якщо держава у Цільовій комплексній програмі ставить за мету, перш за все, покращення здоров’я української нації. Адже саме здоров’я всіх і окремого жителя країни, зокрема, засвідчує піклування держави про свій народ [39, с.22-23].

Сьогодні заклади загальної середньої освіти фактично не мають необхідного методичного забезпечення та інвентарю для нормального проведення уроків фізкультури з елементами футболу. Те зняття, що використовувалося ще десятки років тому, вже зношене, а нового у нас випускається мало, та й те школи не в змозі придбати. Але для футболу головний інвентар – це м’яч, адже якщо є м’яч, то виходь на поле і грай в футбол.

Саме тому Федерація футболу України повністю взяла на себе забезпечення м’ячами і вже понад 300 тисяч передала школам. Місцева влада, Міністерство освіти і науки підтримують матеріально ті класи, що виїжджають на фінальні змагання клубу «Шкіряного м’яча», національна федерація надає командам комплекти форми, інвентар, м’ячі.

Але, звичайно, повноцінної методичної та матеріальної бази ще немає. Перш за все, потрібно створити в школах систему методичного і матеріального забезпечення та збудувати добрі футбольні поля. У цьому напрямку працює Федерація футболу України. Торік вона започаткувала проект будівництва у школах сучасних відкритих футбольних майданчиків зі штучним покриттям, і наприкінці минулого року в Києві та Донецьку

з'явилися перші такі поля. А взагалі ж, футбол, в тому числі й шкільний, прогресуватиме лише за умови подальшого розвитку всієї нашої держави.

Враховуючи швидкі темпи розвитку цієї гри та новизну розпочатої справи по впровадженню уроків футболу в школі в даній роботі здійснюються спроби пошуки оптимальних варіантів впровадження популярної у світі гри у навчальний процес, з урахуванням впливу його на здоров'я учнів, їх загальний фізичний розвиток та результативність фізичного виховання в рамках вимог базової середньої освіти.

Міністерством освіти і науки та Федерацією футболу України розроблена програма спільних дій, якою передбачені організаційні і методичні заходи з післядипломної підготовки вчителів і методистів.

Згідно з даною програмою, у всіх областях і районах України для фахівців проводяться курси підвищення кваліфікації, семінари з розвитку шкільного футболу. Перепідготовку там пройшли вже вісім тисяч педагогів. Розроблено спеціальні комплекти методичної літератури, видано рекомендований Міносвіти навчальний посібник К.Віхрова «Футбол у школі».

Торік за наказом міністерства вже вдруге було проведено всеукраїнський конкурс вчителів фізвиховання на кращий інноваційний урок фізкультури та урок з елементами футболу, де педагоги демонстрували свої методичні новинки, технічну вправність. Фінал творчих змагань урочисто проходив наприкінці року в столичній гімназії «Троєщина». А стимул досить серйозний: вчителі-переможці разом зі своїми класами мали можливість побувати влітку на Закарпатті, в таборі під Іршавою, де торік започатковано проведення вседержавного форуму «Футбольні канікули».

Виходячи з вищенаведеного, дане дослідження є актуальним, в якому була зроблена спроба визначення ефективних підходів і розробки практичних рекомендацій щодо проведення уроків фізичної культури з використанням засобів гри в футбол, а також організації позакласної та позашкільної роботи на основі створення шкільних футбольних клубів [20, с. 67-69].

Нами передбачалося, що використання засобів гри в футбол на уроках фізичної культури сприятиме вдосконаленню методики проведення уроку фізичної культури з учнями старших класів закладів середньої освіти і покращенню рівня підготовленості старшокласників.

Метою дослідження є наукове обґрунтування ефективних педагогічних підходів і методичних прийомів щодо проведення уроків фізичної культури з використанням засобів гри в футбол в старших класах закладів середньої освіти.

Здійснення мети роботи передбачало вирішення таких основних **завдань дослідження**:

1. Виявити основні особливості проведення уроків фізичної культури з використанням засобів футболу в старших класах закладів середньої освіти Хмельницької області.

2. Вивчити досвід проведення уроків з футболу та організації роботи шкільних футбольних клубів закладів середньої освіти Хмельницької області.

3. Обґрунтувати комплекси найбільш інформативних вимог і контрольних нормативів для хлопців старших класів у процесі проведення уроків фізичної культури з використанням засобів гри в футбол.

4. Сформулювати основні теоретико-методичні положення щодо організації та проведення уроків фізичної культури з використанням засобів футболу в старших класах закладів середньої освіти Хмельницької області.

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання старшокласників.

Предметом вивчення в роботі є методика проведення уроку фізичної культури з використанням засобів гри в футбол в старших класах закладів середньої освіти Хмельницької області.

Для вирішення завдань роботи застосовувалися такі **методи дослідження**:

1. Аналіз і узагальнення науково-методичної літератури.

2. Узагальнення передового досвіду української та зарубіжної футбольних шкіл.

3. Педагогічний контроль рівня загальної та спеціальної підготовленості старшокласників, які займаються футболом.

4. Педагогічний експеримент.

5. Методи математичної статистики.

Наукова новизна полягає в тому, що результати дослідження вносять низку нових положень в систему фізичного виховання старшокласників:

- визначено характерні особливості проведення уроків фізичної культури з використанням засобів гри в футбол в старших класах закладів середньої освіти;
- вдосконалено методику проведення уроку фізичної культури з використанням засобів футболу в старших класах закладів середньої освіти;
- визначено основні підходи щодо створення шкільних футбольних клубів в закладах середньої освіти.

Практична значущість роботи обумовлена можливістю використання основних розроблених положень та рекомендацій, які впливатимуть з результатів роботи, з метою вдосконалення методики проведення уроку фізичної культури з використанням засобів футболу в старших класах закладів середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, 5-6 жовтня 2021 року) і висвітлені в одній науковій статті.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 63 сторінках, з яких 55 основного тексту. Дипломна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, 4 рисунків, 4 таблиць і списку 70 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

Методика організації і проведення третіх уроків фізичної культури з елементами футболу в закладах середньої освіти ґрунтується на дотриманні загальних вимог, яким підпорядковуються уроки фізичної культури в школі.

Способи вирішення досліджуваної проблеми вбачаються нами у визнанні необхідності продовження подальших досліджень цього питання як на науково-теоретичному так і практичному рівні з метою накопичення фактів для її детального аналізу і формуванні практичного досвіду. Об'єднання та тісна співпраця науковців і вчителів-практиків у пошуках шляхів розв'язання виникаючих питань. Покращення матеріально-технічної бази закладів освіти та приведення її у відповідність з вимогами сучасності шляхом додаткових бюджетних асигнувань.

Пошуки нових методів навчально-виховного процесу, які в повній мірі і в оптимальному варіанті могли б сприяти розв'язанню проблем охорони здоров'я навчання та виховання школярів. Звертаючись до кількісно-якісної характеристики результатів дослідження можна констатувати той факт, що проведений нами експеримент по вдосконаленні методики уроку футболу сприяв накопиченню певного досвіду щодо впровадження та методики проведення уроку футболу, як в умовах сільських шкіл Хмельницької області, так і цілої системи футбольної освіти нашої держави.

Беззаперечним є висновок про те, що за період проведення експерименту суттєво покращилось здоров'я учнів 10-11-х класів, хоча слід зауважити, що ми не схильні пов'язувати цей показник лише з наслідками самого експерименту. За для об'єктивності слід відмітити що експеримент проводився в природних умовах і тому не виключав впливу сторонніх факторів, які не могли бути охоплені експериментом в силу об'єктивних причин та вимогами до обсягу даного наукового дослідження. Але те, що в період експерименту здоров'я учнів не погіршилось, дає нам всі підстави визнати отримані результати позитивними.

Нам не вдалося відслідкувати динаміку змін в ту чи іншу сторону у загальному фізичному розвитку учнів. Основна причина – відсутність у навчальній програмі з "Основ здоров'я і фізичної культури" для 1-11-х класів чіткої системи оцінювання навчальних досягнень учнів, відсутність послідовності у контрольних навчальних нормативах відповідно до кожного класу. Як наслідок, ми не можемо визначити ефективність даної методики щодо впливу її на загальний фізичний розвиток учнів. Вважаємо за доцільне продовження подальших досліджень як в цьому питанні, так і в питання по вдосконаленню програмних вимог до рівня фізичного розвитку учнів.

Експериментально встановлено, що за період дослідження покращилась спеціальна фізична підготовка з футболу в учнів 10-11-х класів в цілому. Разом з тим, слід зазначити суттєве збільшення приросту контрольних показників у хлопців 10-11-х класів і незначні, а з окремих тестувань і частково негативні показники дівчат 10-11-х класів. Якісно зросла технічна підготовка в усіх досліджуваних класах. Перш за все, відчутно покращилась техніка володіння м'ячем: зупинка, удар м'ячем ногою з місця і в русі, удар м'яча головою, ведення м'яча, викидання м'яча, техніка гри воротаря. Проте залишилась низькою техніка опанування та застосування в ігровій практиці фінтів, відбирання м'яча.

Частково покращилась тактична підготовка, зокрема індивідуальні дії у нападі і захисті, взаємозв'язок двох гравців, удосконалилася діяльність по використанню стандартних ситуацій. Підвищилась загальна активність учнів, на уроці футболу як у хлопців так і у дівчат. Спостерігається збільшення кількості зацікавлених учнів у прагненні самовдосконалитись, досягти кращих показників як у фізичній так і в тактико-технічній підготовці.

Запропоновану методику рекомендуємо застосувати під час планування і проведення уроків футболу із врахуванням умов кожної конкретної школи. Вважаємо за необхідне проведення власних досліджень за цією методикою всіх, хто буде її застосовувати, з метою уточнення окремих даних та підтвердження або спростування її ефективності, внесення коректив

та доповнень, вдосконалюючи тим самим весь навчально виховний процес на уроці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович В. В. Урок футболу: 6-й клас. Фізичне виховання в школах України. 2012. № 8. С. 18-20.
2. Амосов Н.М., Бендет Я.А. Физическая активность и сердце. 2-е изд. К.: Здоров'я, 2014. 232 с.
3. Андреев Є. Урок футболу. 11 клас. Фізичне виховання в школах України. 2011. № 9. С. 13-15.
4. Апанасенко Г.Л. Физическое развитие детей и подростков. Киев: Здоровье, 1985. 80 с.
5. Апанасенко Г.Л., Науменко Р.Г. Физическое здоровье и максимальная аэробная способность индивида. Теория и практика физической культуры, 2008. №4. С.29.
6. Ареф'єв В.Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): Навчальний посібник для студентів навчальних закладів II-IV рівня акредитації. 2-е вид. перераб. і доп. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 384 с.
7. Ареф'єв В.Г., Столітенко В.В. Фізичне виховання в школі. К.: ІЗИН, 2007. 152 с.
8. Ачкасов М. І. Урок футболу. 6-й клас. Фізичне виховання в школах України. 2013. № 5. С. 7-10.
9. Бабайлова Г. В. Урок футболу. 8-й клас. Фізичне виховання в школах України. 2014. № 9. С. 10-13.
- 10.Базильчук О. В., Ребрина А. А., Столітенко Є. В. та ін. Спортивні ігри: навч. посібник. Хмельницький: ХНУ, 2015. 471 с.
- 11.Базилевич О.П., Зеленцов А.М., Лобановский В.В. Стратегия игры и программа тренировки. Футбол-Хоккей. 1977. № 38. С. 12-13; № 39. С. 14-15; № 40. С. 12-13.
- 12.Бальсевич В.К., Запорожанов В.А. Физическая активность человека. К.: Здоров'я, 2001. 224 с.

13. Безруких Г.А., Сонькин В.Д., Фарбер Д.А. Возрастная физиология (физиологическое развитие ребенка). М.: Академия, 2003. 416 с.
14. Булатова М.М. Теоретико-методические основы реализации функциональных резервов спортсменов в тренировочной и соревновательной деятельности: Дисс. на соиск. уч. ст. докт. пед. наук. К.: УГУФВС, 1996. 356 с.
15. Бурчик М.В. Система оценки физических кондиций юношей 15 - 17 лет: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. М.: 1994. 25 с.
16. Варюшин В.В. Изменение физической работоспособности у футболистов разных амплуа при коротких межигровых интервалах. Теория и практика физической культуры. 1993. № 5-6. С. 6-7.
17. Віхров К.Л. Футбол у школі. 2-е видан. перероб. і доп. К.: Комбі ЛТД, 2014. 256с.
18. Віхров К.Л., Попов А. Організація занять з футболу в школі. Фізичне виховання в школі, 2011. С.10-11.
19. Воронин Л.Г., Соловьева Л.Ф. Частота сердечных сокращений в прогнозировании работоспособности. Физиология человека. 2001. Т.7. №1. С.61-65.
20. Гапич В. М. Урок футболу. 10-й клас. Фізичне виховання в школах України. 2016. № 4. С. 9-11.
21. Глібова Н. М. Урок футболу. 4-й клас. Фізичне виховання в школах України. 2011. № 6. С. 6-8.
22. Голомазов С., Чирва Б. Адаптация техники при использовании развивающих режимов тренировки в футболе. Теория и практика футбола. М., 2009. №4.
23. Демінський О.Ц. Оптимізація навчально-тренувального процесу: навч.-метод. посібник. Херсон: Атлант, 2002. 296 с.
24. Денисюк М. М. Урок фізичної культури з елементами футболу, 10 клас. Фізичне виховання в рідній школі. 2017. № 4(110). С. 22-25.

25. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. За заг. ред. Зубалія. 2-е вид., перероб. і доп. К., 1997. 36 с.
26. Договір про співробітництво між Федерацією футболу України та Міністерством освіти і науки України у розвитку шкільного футболу.// Фізичне виховання в школі. 2001. Спец. вип. 61с.
27. Дубенчук А.І., Столітенко В.В. Робочий зошит учителя. Рівне: "Ліста", 2000. 96с.
28. Дулібський А.В. Модельні характеристики юних футболістів 14-16 років учнів училища фізичної культури. Науковий вісник Волинського державного університету. Луцьк: ВДУ ім. Лесі Українки, 2019. С. 23-25.
29. Дулібський А.В., Фалес Й.Г. Техніко-тактична підготовка юних футболістів. Науково-методичний комітет ФФУ, 2001. 61с.
30. Єдинак Г.А., Плахтій П.Д., Яценюк Ю.П. Фізична культура в школі. Кам'янець-Подільський: інформаційно-видавничий відділ, 2000. 306 с.
31. Закон України "Про фізичну культуру і спорт", ВР України, грудень. 1993.
32. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій. Луцьк: ВДУ, 1997. 180 с.
33. Зеленцов А.М., Лобановский В.В., Базилевич О.П. К вопросу об управлении развитием физических качеств футболиста в подготовительном периоде. Управление спортивной тренировкой. К.: 1974. С. 54-58.
34. Зеленцов А.М., Лобановский В.В., Ткачук В.Г., Кондратьев А.И. Тактика и стратегия в футболе. К.: Здоров'я, 1989. 192 с.
35. Зеленцов А.М., Лобановский В.В. Моделирование тренировки в футболе. 2-е вид. перероб. і доп. К.: Альтерпрес, 1998. 216 с.
36. Зінченко О. О., Васильчук А. Г. Уроки з футболу в школі : [навч. посіб.]. Київ; Чернівці : [б. в.], 2002. 213 с.
37. Ігри та ігрові вправи техніко-тактичного характеру в підготовці футболістів : метод. посіб. [Фалес Й. Г., Огерчук О. Ф., Колобич О. В., Дулібський А. В.]. Львів : [б. в.], 1998. 111 с.

38. Костюкевич В. М., Вознюк Т. В., Драчук А. І. Спортивні ігри: курс лекцій: навч. посібник для студ. ВНЗ. Вінниця: Ландо ЛТД, 2012. 238 с.
39. Иванов В.В. Методы совершенствования специальной выносливости футболистов высокой квалификации: Автореферат диссертации на соискание уч. ст. канд. пед. наук. Малаховка, 2009. 23 с.
40. Круцевич Т., Петровский В. Физическое воспитание как социальное явление. Наука в олимпийском спорте: Спорт для всех. Киев: Олимпийская литература, 2001. Специальный выпуск. С.3-15.
41. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: навчальний посібник. Львів: Шахтар, 2007. 207 с.
42. Лисенчук Г.А., Догадайло В.Г. Тактика футбола. К., 1991. 86 с.
43. Марченко В.А. Совершенствование технической подготовки футболистов высокой квалификации с целью эффективного использования в соревновательной деятельности. Харьков, 1990. 78 с.
44. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры: Учебник для ин-тов физ. культуры. Москва: Физкультура и спорт, 1991. 543 с.
45. Магльований А.В., Белова В.М., Котова А.Б. Організм і особистість. Діагностика та керування. Львів: Медична газета України, 1998. 250 с.
46. Митчик О. Рівень фізичної підготовленості підлітків 11-15 років. Молода спортивна наука України: Зб. наук. статей з галузі фізичної культури та спорту. Л., 2001. Вип. 5. Т.2. С.55-58.
47. Митчик О.П. Технологія індивідуалізації фізичного виховання підлітків в ЗОШ: Методичні рекомендації. Луцьк: ВДУ, 2001. 36 с.
48. Мурза В.П. Фізичні вправи і здоров'я. К.: Здоров'я, 2001. 254 с.
49. Петровский В.В. Организация спортивной тренировки. К.: Здоров'я, 1978. 95 с.
50. Пирогова Е.А. Совершенствование физического состояния человека. К.: Здоров'я, 2009. 160 с.

51. Пирогова Е.А., Иващенко Л.Я., Страпко Н.П. Влияние физических упражнений на работоспособность и здоровье человека. К.: Здоров'я, 2006. 152 с.
52. Пономарев Н.И., Рейзин В.М. О формировании потребности человека в физкультурно-спортивной деятельности (теоретический аспект). Теория и практика физической культуры. 2018. №10. С.2-4.
53. Практикум з футболу: Теоретичні та методичні основи тренування юних футболістів [матеріали міжн. наук. – прак. конф.]. К.: ФФУ, 2003. 178 с.
54. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів "Основи здоров'я і фізична культура" 1-11 класи. К.: "Початкова школа", 2001. 111с.
55. Пшибильські Войцех. Комплексний контроль у системі багаторічної підготовки футболістів дитячого та юнацького віку. Авторерерат дис. на здобуття ст. докт. наук з фіз. вих.і спорту. К.: УГУФВС, 2008. 30 с.
56. Романенко А., Джус О., Догадин Н. Книга тренера по футболу. К.: Здоров'я, 2018. 253 с.
57. Романенко А., Джус О., Догадин Н. Тренировка футболистов. Изд. переработ. и доп. К.: Здоров'я, 2014. 264 с.
58. Рощупкін Г.В. Фізичне виховання школярів старшого віку. К.: Здоров'я, 2000. 124 с.
59. Сапин М.Р., Сивоглазов В.Н. Анатомия и физиология человека (с возрастными особенностями детского организма): учебное пособие для студентов сред. пед. учеб. завед. 3-е изд., стереотип. М.: Академия, 2002. 448с., ил.
60. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здіностей школярів: навчальний посібник. К.: Олімпійська література, 2001. 440 с.
61. Смирнов В.М., Дубровский В.Н. Физиология физического воспитания и спорта: учебник для средних и высших учеб. завед. по физической культуре. М.: Владос-пресс, 2002. 606 с., ил.

62. Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. Футбол: підручник для студентів вищих учбових закладів фізичного виховання і спорту. К.: Олімпійська література, 2017. 288 с.
63. Попов А. Урок футболу в школі другого ступення. Фізичне виховання в школі, 2001. №3. 44с.
64. Футбол: Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву. Київ, 1995. 98с.
65. Цільова комплексна програма розвитку футболу на 2003-2008 рр. К.: 2003. 120с.
66. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації”. К., 1998. 44 с.
67. Шамардин В.Н. Медико-биологические основы спортивной тренировки футболистов. Днепропетровск: Пороги, 1998. 208с.
68. Шамардин В.Н. Медико-биологические основы спортивной тренировки футболистов. Днепропетровск: Пороги, 1998. 198с.
69. Шамардин В.Н., Савченко В.Г. Футбол: учебное пособие. Днепропетровск: Пороги, 1997. 238 с.
70. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч.2. Тернопіль: "Богдан", 2002. 248с.